

УДК 159.9

І.В. НОВИЦЬКА,

*аспірант кафедри вікової та педагогічної психології
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВПЛИВ «ТЕМНОЇ ТРІАДИ» ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ УПЕРЕДЖЕНОСТІ У СУБ'ЄКТА СПІЛКУВАННЯ

Розглянуто новий структурний диспозиційний підхід до прояву негативних особистісних властивостей, так звану «темну тріаду», куди включено макіавеллізм, субклінічний нарцисизм, субклінічну психопатію у їх зв'язку з реалізацією агресивної, злочинної та маніпулятивної поведінки. Обґрунтовано вірогідність формування упередженості щодо суб'єкта спілкування в особи, наділеної «темною тріадою» рис.

Ключові слова: «темна тріада», макіавеллізм, нарцисизм, психопатія, упередженість.

Постановка проблеми. На сучасному, постнекласичному, етапі розвитку психології все більше уваги приділяється інтеграції психологічних знань у інші, зокрема суміжні, науки. Так, бурхливий розвиток нових напрямів досліджень у психології особистості надає важливі наукові дані, що можуть бути впроваджені у криміналістиці, психіатрії, соціології. Зокрема, особливої уваги заслуговує «позитивна психологія», що з'явилася на перетині ХХ і ХХІ ст., яка являє собою науково обґрунтовані спроби описати шляхи реалізації особистісного потенціалу як компенсаторного фонду здійснення функціонування людини у складних життєвих обставинах.

Аналіз досліджень і публікацій. Достатньо довгий час у фокусі уваги науковців перебували так звані «позитивні» особистісні властивості, що забезпечували життєстійкість, суб'єктивне благополуччя та задоволеність життям у цілому. Велику популярність у рамках цих досліджень отримала модель «Великої п'ятірки» особистісних факторів, виокремлених на основі моделі Р. Кетелла, яка увійшла у широкий вжиток у 90-х роках ХХ ст. з появою опитувальника П. Коста і Р. Мак-Края. До «Великої п'ятірки» увійшли такі фактори: екстраверсія, нейротизм, доброзичливість, сумлінність, відкритість досвіду. Останні дослідження свідчать, що фактори «Великої п'ятірки» можуть лежати в основі єдиного фактора особистості, названого «Великою одиницею» [2].

Поряд із дослідженням особистісної «позитивності» починають з'являтися праці, присвячені вивченню особистісної «негативності», тобто чинників порушення суспільних відносин та функціонування особистості в цілому. Виокремлення та вивчення цих факторів покликане доповнити зворотний бік «позитивної психології» вивченням темної сторони особистісних характеристик у їх зв'язку з реалізацією злочинної поведінки, експлуаторських відносин, різними видами залежностей тощо. На сьогоднішній день «темні» особистісні властивості прийнято поєднувати у так звану «темну тріаду», до складу якої входять: макіавеллізм, нарцисизм, психопатія [7; 10; 12].

Метою статті є теоретичне обґрунтування вірогідності впливу так званої «темної тріади» на формування упередженості у суб'єктів спілкування.

Виклад основного матеріалу. Термін «темна тріада» був запропонований психологами Д. Паулусом та К. Вільямсом [10] відносно недавно, у 2002 р., для опису соціально небажаних особистісних характеристик. П. Джонсон [8] зазначає, що станом на 2009 р. у нау-

кометричній базі «Гугл Академія» було зареєстровано лише 38 праць, присвячених вивченню «темної тріади», проте, на думку вченого, інтерес до цього конструкту надалі зростатиме.

Д. Паулосом та К. Вільямсом [10] зазначається, що до складу «темної тріади» належать *непатологічні* прояви особистості: макіавеллізм, субклінічний нарцисизм, субклінічна психопатія. За результатами багатьох досліджень ці властивості помірно корелюють між собою [10; 12]. **Наразі існує 2 погляди на виокремлену тріаду: 1) вона розуміється як єдиний конструкт, що складається з трьох факторів; 2) або ж як 3 різні особистісні конструкти, що помірно взаємодіють між собою [12].** Загалом, особи, наділені всіма трьома «темними» рисами, характеризуються: недоброзичливою поведінкою, тенденцією до самопрезентації, емоційною холодністю, амбівалентністю, агресивністю. Встановлено також, що у чоловіків «темна тріада» виражена більш яскраво, ніж у жінок [10].

У дослідженнях зв'язку «темної тріади» з факторами «Великої п'ятірки» встановлено, що всі три складові «негативних» рис від'ємно корелюють з доброзичливістю, що дає підстави деяким дослідникам розглядати «тріаду» безпосередньо як фактор протилежний доброзичливості у спілкуванні. При цьому встановлено, що нарцисизм та психопатія додатково корелюють з екстраверсією та відкритістю новому досвіду, макіавеллізм негативно пов'язаний із сумлінністю, а субклінічна психопатія – з емоційною стабільністю. При вивченні зв'язку «темної тріади» з іншими особистісними властивостями було встановлено, що вона тісно пов'язана з агресивністю, схильністю до злочинної поведінки, маніпулятивністю, потребою у стимуляції, толерантністю до ризику, екстернальним локусом контролю [3].

На сьогоднішній день найбільш розробленим напрямом досліджень є зв'язок «темної тріади» з підтримкою міжособистісних стосунків. Так, встановлено, що «темні» риси у більшості своїй від'ємно корелюють з довготривалими стосунками, зокрема, нарцисизм пов'язаний з підтримкою дружніх стосунків з метою отримання вигоди, полігамією, психопатія – з експлуатацією в інтимних стосунках, зв'язку макіавеллізму з довготривалістю стосунків на сьогоднішній день не виявлено [7].

Ці результати дають змогу деяким дослідникам припустити, що «темна тріада» не несе в собі виключно негативні впливи, а має певний адаптаційний потенціал. Так, «темну тріаду» називають «швидкою життєвою стратегією» або особливим «соціальним стилем» [8], спрямованим на досягання своєї мети агресивними, імпульсивними, експлуаторськими діями, які є ефективними у перспективі короткотривалих соціальних відносин.

Розглянемо кожен з факторів «темної тріади» більш детально.

Термін «*макіавеллізм*» походить від прізвища італійського письменника, мислителя та політичного діяча Н. Макіавеллі, який наголошував на допустимості нехтування нормами моралі задля отримання політичної вигоди. Як психологічна категорія «макіавеллізм» починає розглядатися з 1970 р. з виходом у світ книжки Р. Крісті та Ф. Гейтс «Дослідження макіавеллізму», де авторами зазначаються основні ознаки макіавеллістичної особистості: 1) макіавелліст зосереджений виключно на досягненні своїх цілей, скоріше тактичних, ніж стратегічних – тому його відрізняє низька ідейність; 2) макіавелліст не визнає норм моралі, є прихильником жорсткого спілкування з оточуючими, розглядаючи їх як способи досягнення своїх цілей; 3) у особистісних стосунках беземоційно ставиться до інших; 4) характеризується відсутністю явної психопатології, має адекватне сприйняття реальності, здатен до аналітичної оцінки ситуації [6].

На думку одного з дослідників макіавеллізму В. Шейнова [6], незважаючи на негативні особистісні характеристики макіавелліста, ця властивість може бути корисною для досягання цілей, адже макіавеллісти більш впевнені при спілкуванні, цілеспрямовані, орієнтовані на результат, а не на колектив. У той час, як особи з низьким рівнем розвитку макіавеллізму легко піддаються сторонньому впливу, боязкі, невпевнені у своїх рішеннях, що негативно впливає на досягнення цілей у їх діяльності.

Виходячи з вищесказаного, можна припустити, що макіавеллістичні особистості, які звикли використовувати низькоморальні вчинки, зокрема, вводити в оману для досягнення своїх цілей, можуть чекати від оточуючих відповідної поведінки та виявляти низький рівень довіри у спілкуванні.

Класичні дослідження *нарцисизму* беруть свій початок з психоаналізу. Термін «нарцисизм» З. Фройд став вживати з 1905 р. слідом за П. Неке та Х. Елліном. У ранніх працях

Фройд розуміє під нарцисизмом гомосексуальний вибір об'єкта, що базується на ставленні люблячої матері до «Я». У більш пізній праці «Про нарцисизм» (1914) нарцисизм у розумінні Фройда являє собою лібідозне доповнення до егоїзму, причому зазначається, що існує принцип збереження лібідозної енергії між Я-лібідо та об'єктом лібідо: чим більше енергії витрачається на одне, тим менше залишається на інше. На відміну від класичного психоаналізу, в якому нарцисизм асоціюється з самозакоханістю, у працях неофройдистів він розуміється вже як елемент самоненависті та самодиструкції. Так, К. Хорні розглядає нарцисизм як захист від високого рівня тривоги за рахунок ідентифікації з уявним «ідеальним Я». У психоаналітичних працях основу нарцисизму вбачають у батьківсько-дитячих відносинах, де, з одного боку, мати не виявляла високого рівня емпатії щодо дитини, з іншого, – надто рано вимагала від дитини автономності та самостійності [4].

Сучасні дослідження неклінічного нарцисизму представлено підходами Х. Когута та О. Кернберга. Так, Х. Когут розуміє нарцисизм як невід'ємну частину людського функціонування, виділяючи такі нарцисичні потреби: самозбереження, самоіснування, самосвідомості. О. Кернберг класифікує нарцисизм у широкому діапазоні: від нормальної до патологічної форми залежно від ступеня вираженості нарцисичних рис і серйозності розладу особистості. В обох підходах підкреслюється важкість роботи з нарцисичними пацієнтами у психоаналізі [4].

Російськими дослідниками О. Шамшиковою та Н. Клепиковою [5] виділяються 9 рис, характерних для непатологічного нарцисизму: грандіозне відчуття самозначущості, зануреність у фантазії, віра у власну унікальність, потреба у постійній увазі і захопленні, очікування особливого ставлення, маніпуляції у міжособистісних відносинах, відсутність емпатії, підвищене відчуття заздрощів, провокуюча поведінка.

Відчуття унікальності та недооціненості можуть призводити до викривленого сприйняття зауважень, думок, переживань інших людей стосовно нарцисичної особистості та важливих для неї об'єктів. Внаслідок чого в такій особі складатиметься враження щодо неправдивості отриманої інформації.

Авторами концепції «темної тріади» зазначається, що *субклінічна психопатія* була виділена відносно нещодавно, у 1980–1990 рр., як проміжна риса між нормою та патологією, що характеризується високою імпульсивністю, пошуком гострих відчуттів, слабкими переживаннями та низьким рівнем тривоги [10].

У вітчизняній психіатрії характерні риси психопатії виділили П. Ганнушкін та О. Кербіков. На думку дослідників, до них належать: тотальність, стабільність та дезадаптивність. О. Кербіков при цьому зазначає, що не існує єдиного погляду на розуміння природи психопатії, головні дискусії ведуться щодо її вродженого чи набутого характеру, а також можливості динамічного розгортання у часі. Причому до субклінічної, або передклінічної психопатії автор пропонує відносити невроджені форми її прояву, що перебувають на початковій стадії розвитку [1].

О. Личко [1] зазначає, що субклінічну психопатію достатньо складно відокремити від норми, іноді це можливо лише постфактум, тобто коли субклінічні ознаки розвилися до рівня клінічних, тому автор пропонує використовувати термін «акцентуації» особистості як крайнього ступеня прояву норми, з якої за певних умов може розвинути психопатія. На думку Личко, таких умов три: 1) значущий для даного типу акцентуацій зовнішній вплив; 2) вплив має бути довготривалим або багато разів повторюватися; 3) вплив має випадати на критичний період розвитку, для багатьох психопатій – це підлітковий вік.

Як відомо з літератури [9; 11], психопати характеризуються низькою здатністю до розпізнавання емоцій, хоча при оцінці повідомлень як правдивих важливим критерієм виступає їх емоційність. Можна припустити, що особи з психопатичними властивостями помічатимуть менше проявів емоцій, тобто ознак щирості комуніканта, тому вважатимуть правдиві повідомлення неправдивими.

Загалом, процедура виокремлення та обґрунтування рис «темної тріади» викликає дискусії, проте, безсумнівно є вплив вищезначених якостей на стратегію поведінки особистості, саме тому ці конструкти у їх сукупності становлять великий науковий інтерес, зокрема, при обґрунтуванні причин приписування правдивим повідомленням ознак дезінформації при спілкуванні.

Висновок. На сьогоднішній день поряд з вивченням позитивних сторін функціонування особистості дослідників починають цікавити «негативні» властивості, названі «темною

тріадою», куди увійшли макіавеллізм, нарцисизм та психопатія у субклінічних формах прояву, у їх зв'язку з реалізацією злочинної та маніпулятивної поведінки. Хоча ці структурні диспозиційні риси були виокремлені як протилежні ознаки доброзичливої особистості відносно нещодавно, їх вивчення має великий потенціал для пояснення формування упередженого ставлення до суб'єкта спілкування. Так, було обґрунтовано вірогідність впливу кожної з «темних» властивостей на схильність приписувати правдивим повідомленням ознаки дезінформаційності за рахунок атрибутивного недоброзичливого ставлення до співрозмовника, упередженості при оцінці суб'єктивно значущої інформації та складностей у інтерпретації емоційних проявів комуніканта. *Подальшою перспективою дослідження у цій сфері є перевірка обґрунтованих гіпотез.*

Список використаних джерел

1. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко. – М.: Речь, 2010. – 256 с.
2. Носенко Е.Л. Сучасні напрямки зарубіжної психології: психологія особистості / Е.Л. Носенко, І.Ф. Аршава – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2010. – 261 с.
3. Ситникова М.А. Взаимосвязь темной триады личностных свойств и межличностных отношений в юношеском и зрелом возрастах / М.А. Ситникова // Материалы конф. «Ломоносовские чтения». – 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lomonosovmsu.ru/archive/Lomonosov_2013/structure_22_2239_doc_name.htm
4. Соколова Е.Т. Психология нарциссизма / Е.Т. Соколова, Е.П. Чечельницкая. – М.: УМК: Психология. – 2001. – 90 с.
5. Шамшикова О.А. Опросник «Нарциссические черты личности» / О.А. Шамшикова, Н.М. Клепикова // Психологический журнал. – 2010. – Т. 31(2). – С. 114–128.
6. Шейнов В.П. Макиавеллизм личности: кто умело манипулирует людьми / В.П. Шейнов. Минск: Харвест – 2012. – 416 с.
7. Jonason P. Mate-selection and the Dark Triad. Facilitating a short-term mating strategy and creating a volatile environmental / P. Jonason, V. Luevano // Personality and Individual Differences. – 2011. – Vol. 6. – P. 759–763.
8. Jonason, P. The Dirty Dozen: A Concise Measure of the Dark Triad / P. Jonason, G. Webster // Psychological Assessment. – 2010. – Vol. 22. – P. 420–432.
9. Lyons M. It takes one to know one: Relationship between lie detection and psychopathy / M. Lyons, N. Healy, D. Bruno // Personality and individual differences. – 2013. – Is. 1. – P. 1–4.
10. Paulhus D. The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy / D. Paulhus, K. Williams // Journal of research of personality. – 2002. – Vol. 36. – P. 556–563.
11. Peace K. Cold-blooded lie catchers? An investigation of psychopathy, emotional processing, and deception detection / K. Peace, S. M. Sinclair // Legal and criminological psychology. – 2012. – Vol. 17. – P. 177–191.
12. Rauthmann J. How «dark» are the Dark Triad traits? Examining the perceived darkness of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy / J. Rauthmann, G. Kolar // Personality and Individual Differences. – 2012. – Vol. 53. – Is. 7. – P. 884–889.

Рассмотрен новый структурный диспозиционный подход к проявлению негативных личностных свойств, так называемая «темная триада», куда включены макиавеллизм, субклинический нарциссизм, субклиническая психопатия в их связи с реализацией агрессивного, преступного и манипулятивного поведения. Обоснована вероятность формирования предвзятости по отношению к субъекту общения у реципиента, наделенного «темной триадой» черт.

Ключевые слова: «темная триада», макиавеллизм, нарциссизм психопатия, предвзятость.

The new structural dispositional approach to the manifestation of negative personality traits as called «The Dark Triad» (which includes machiavellianism, subclinical narcissism, subclinical psychopathy) of their connection with the implementation of aggressive, criminal and manipulative behavior is considered. Probability of formation of prejudice of the recipient which has the «Dark Triad» traits to the subject of communication is substantiated.

Key words: the «Dark Triad», machiavellianism, narcissism, psychopathy, prejudice.

Одержано 7.04.2014.